

IJTIMOIIY MAFKURA – ONG SHAKLI SIFATIDA

Bazarbayev Dilshodbek Oybek o'g'li

TDTr.U talabasi.

Ilmiy raxbar. Salimov Baxriddin Lutfullayevich

Annotatsiya: *Ijtimoiy ongni mohiyatni aniqlashda uning individual ong bilan aloqadorligi masalasi muhim ahamiyatga ega, zotan ijtimoiy ong taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq. Ijtimoiy ong ijtimoiy borliqning muayyan jamiyatdagi barcha sinflar va ijtimoiy guruhlar ongidagi in'ikosi. Individual ong ayrim konkret kishining ma'naviy qiyofasini, uning qarashlari, kayfiyatlari, his- tuyg'ularini ifodalaydi. Individual ong- muayyan sinf yoki guruhga mansub ayrim kishining ongi bo'lib, real voqelikning biron bir shaxs miyasida aks etishidir.*

Kalit so'zlar: *ong, ijtimoiy ong ratsionallik, ijtimoiy mafkura, ijtimoiy borliq.*

Abstract: *In determining the essence of social consciousness, the issue of its connection with individual consciousness is of great importance, since it is closely related to the development of social consciousness. Social consciousness is the reflection of social existence in the minds of all classes and social groups in a given society. Individual consciousness expresses the spiritual image of a specific person, his views, moods, and feelings. Individual consciousness is the consciousness of a certain person belonging to a certain class or group, and is a reflection of real reality in the brain of a certain person.*

Keywords: *consciousness, social consciousness, rationality, social ideology, social existence.*

Ijtimoiy ong ham, individual ong ham inson moddiy hayoti sharoitlarining ifodasi hisoblanadi. Shunga ko'ra alohida kishilarning qarashlarida ular mansub bo'lgan hayotdagi qarashlari, ijtimoiy muhit sharoitlari aks etadi. Lekin individual ong ijtimoiy ongga nisbatan aniqroq his-tuyg'ular o'ziga xos tarzda ifodalanadi. Ijtimoiy ong individual qarashlarning oddiy arifmetik yig'indisi emas. U ong taraqqiyotidagi yangi sifat bosqichi hisoblanadi. Har qanday umumiylik yakkaalikda, yakkaalik orqali ifodalangani singari ijtimoiy ong ham individual qarashlar orqali ifodalanishi mumkin. Ijtimoiy va individual ong o'zaro bir-biri bilan dialektik aloqada, biri ikkinchisiga ta'sir ko'rsatadi, boyitadi. Har bir kishi hayoti davomida jamiyatdagi qarashlar, ijtimoiy g'oyalar ta'sirida shakllanadi, kamol topadi. Shu bilan bir qatorda alohida kishilarning qarashlari, individual ong jamiyat uchun katta qiymatga ega bo'lishi mumkin, ijtimoiy ong taraqqiyotiga hissa bo'lib qo'shilish mumkin, fan,

texnika, madaniyatning turli sohalariga oid qilingan ishlar, kashfiyotlar buning yorqin misoli bo'lishi mumkin. Ximiyaviy elementlarning davriy sistemasini kashf qilish bilan D. I. Mendelev tabiatshunoslik ilmi taraqqiyotida yangi davrni ochishga muvaffaq bo'ldi.

Xuddi shuning uchun ham kishilarning qobiliyatlari, talantlarini har tomonlama kamol toptirish, har tomonlama yetuk insonni tarbiyalash, kishilarning ijtimoiy tafakkur yutuqlaridan bahramand bo'lishlari, ko'p jihatdan mavjud ijtimoiy tuzumga bog'liq.

Umuman olganda, ijtimoiy ong bilan individual ong o'rtasidagi munosabatda umumiylik bilan alohidalik dialektikasi namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy ongning nisbiy mustaqilligi quyidagilarda namoyon bo'ladi: ijtimoiy g'oyalar taraqqiyotidagi vorislilik va uzluksizlikda. Tarixiy taraqqiyot shuni ko'rsatadiki, ma'lum iqtisodiy- ijtimoiy formatsiyaning shakllanish jarayonida shu davrga xos yangi ijtimoiy ong ham shakllanib boradi, ammo shu bilan bir qatorda ilgari tarixiy davr ijtimoiy ongiga xos elementlar masalan fan sohasidagi bilimlar, eskilik sarqitlari saqlanib qoladi. Ideyalar taraqqiyotidagi vorislik oqibatida jahon tarixi o'zaro bir- biri bilan chambarchas bog'langan uzviy protsessidan iborat bo'lib qoladi. O'tmish avlod qo'lga kiritgan madaniy meros adabiyot, sa'nat fan, texnika yutuqlari tarix sahnasiga qadam qo'ygan yangi avlod uchun bebaho boylik hisoblanadi.

Ijtimoiy ong taraqqiyotida vorislilik, turli manfaatlar murosasizligining ma'naviy yo'nalishida ham o'z aksini topadi. Agar ilg'or progressiv sinflar madaniy merosning progressiv tomonlarini qabul qilib rivojlantirsalar, o'zlari uchun muhim manfaatlariga muvofiq keladigan tomonlarini olishga harakat qiladilar.

Ijtimoiy ongning nisbiy mustaqilligi yana shunda ham namoyon bo'ladi, kishilarning ijtimoiy qarashlarining ayrim tomonlari voqelikka muvofiq kelavermasligi:

ayrim hollarda o'zib ketishi, yoyinki orqada qolishi kuzatilishi mumkin, g'oyalar, agar ular ijtimoiy hayotdan o'zib ketsalar, u holda tarixiy progressiv taraqqiyotga imkoniyat yaratiladi.

Ijtimoiy g'oyalar va nazariyalarning, orzu intilishlarning jamiyat hayotiga faol ta'siri ijtimoiy ong nisbiy mustaqilligini ifodalaydigan tomonlardan biridir. Oylar iqtisodiy bazis asosida vujudga kelib, shu tuzum taraqqiyotiga faol ta'sir ko'rsatishi mumkin.

G'oyalarning faollik o'rni birinchidan, ularning ijtimoiy taraqqiyot ehtiyojlariga mos kelishiga, ikkinchi tomondan esa bu g'oyalarning qaysi guruhlar tomondan ilgari surilishiga ko'p jihatdan bog'liq. Tarix tajribasi shundan dalolat beradiki, ilg'or

g'oyalarning yaratuvchanlik roli, ayniqsa, sotsial revolyusiyalar jarayonida to'laqonli namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy ongning nisbiy mustaqilligi ijtimoiy ong shakllarining o'zaro aloqadorligi va bir- biriga ko'rsatilgan ta'sirida namoyon bo'ladi. Har bir tarixiy davrda ijtimoiy ongning muayyan shakllari birinchi o'ringa chiqadi. Antik davrda Gresiyada eramizgacha 6-asrlarda ijtimoiy ongda yetakchilik o'rnini falsafa va sa'nat egallagan edi. O'rta asrlarda esa Yevropada ham, Osiyoda ham diniy falsafa, axloq sa'nat taraqqiyotiga katta ta'sir ko'rsatgan.

Ijtimoiy borliqning ijtimoiy ongga nisbatan belgilovchilik o'zni ijtimoiy ong taraqqiyotining qonuniy xarakterini tushunish imkonini beradi. Ijtimoiy ongning muayyan tarixiy tiplari mavjud bo'lib, bular ibtidoiy jamoa tuzumi, quldorlik, feodalizm, kapitalizm, sotsializm jamiyatlarining ongi tarzida ifodalanadi.

Ijtimoiy turmushning ijtimoiy ongni belgilashi to'g'risidagi qoida ijtimoiy ongning turli jamiyatlar sharoitidagi maxsus xarakterini tushunish imkoniyatini yaratadi. Ijtimoiy borliq, hayotning moddiy sharoitlariga qarama- qarshi keladi, unda ba'zi ziddiyatlar ifodalanadi.

Ijtimoiy ong murakkab tuzilishga ega. Bu tuzilish quyidagi elementlarga ega:- ijtimoiy ong sohalari; ijtimoiy ong darajalari, ijtimoiy ongning shakllari.

Ijtimoiy ong, uning barcha shakllari ikki asosiy ong darajalarida ifodalanishi mumkin: ijtimoiy psixologiya, ijtimoiy mafkura. Ijtimoiy psixologiya – kishilarning, ayrim sotsial gruppalarining kundalik turmush sharoitlari, sotsial muhitni aks ettirish protsessida vujudga keluvchi tuyg'ular, kayfiyatlar, fikrlar, urf- odatlar va intilishlarning tartibiga tushmagan, nazariy jihatdan asoslanmagan, sistemalashtirilmagan xarakterdagi yig'indisidir.

Ijtimoiy psixologiya omma kundalik faoliyatining ta'siri natijasida kundalik ong tarzida yuzaga keladi. Kishilarning mehnat tajribalarini, odatlari, his- tuyg'ulari, qobiliyatlarini ifodalaydi. Kishilarning qarashlari ijtimoiy psixologiya doirasida nazariy ifodaga ega bo'ladi. Unda voqelik taraqqiyoti qonuniyatlari aks etmaydi. Ijtimoiy psixologiya kishilar kundalik ongining ruhiy holatidir.

Ijtimoiy psixologiyaning mazmuni jamiyatning iqtisodiy tuzumini ifodalaydi. Shuning uchun ham faylasuflar ijtimoiy ong masalasini hal qilishda ijtimoiy, ayniqsa, siyosiy ideologiya bilan omma ruhiyatining aloqadorligiga alohida e'tibor bergan edilar.

Ma'naviyatning ommaga ta'sir etish darajasi ko'p jihatdan o'zi ifodalangan guruhlar psixologiyasi - mafkurasi bilan aloqadorligiga bog'liq.

Mafkura muayyan guruhning sistemalashtirilgan siyosiy, huquqiy, axloqiy, badiiy, estetik, falsafiy qarashlari, g'oyalarning yig'indisidir.

Ijtimoiy mafkura sistemalashgan, muayyan yo'nalishga ega bo'lgan, ijtimoiy vazifalarni hal qilish bilan bevosita bog'liq bo'lgan ijtimoiy ong darajasidir. Ijtimoiy mafkura voqelikni to'g'ri, chin, yoxud teskari, buzilgan holda ham aks ettirishi mumkin.

Mafkura shunday qarashlar yig'indisiki, unda ma'lum ijtimoiy guruh manfaatlari, maqsad va vazifalari umumlashgan holda ifodalanadi. Ijtimoiy psixologiya, turli guruh vakillarining qarashlari - mafkurasiga ta'sir ko'rsatadi. Lekin bunday mafkurani yagona manbai psixologiyadir, degan xulosani chiqarmaslik kerak. oya va nazariyalarda, ijtimoiy mafkurada avvalo ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy jarayonlar, aks etadi- buni unutmaslik lozim.

Ijtimoiy mafkura bilan ijtimoiy psixologiya ijtimoiy ong darajalari sifatida o'zaro bir- biridan ma'lum xususiyatlarga ko'ra farqlanadi ham.

Ishlab chiqarish munosabatlari, iqtisodiy munosabatlar turli tarixiy davrlarda, guruhlarda moddiy ehtiyojlar bilan birgalikda boshqa ehtiyojlarni ham shakllantiradi. Shunga ko'ra siyosiy, huquqiy, axloqiy, estetik qarashlar, his- tuyg'ular, ya'ni ijtimoiy ongning turli shakllari vujudga keladi.

Ijtimoiy ong shakllarining kelib chiqishi va taraqqiyotini kishilarning ijtimoiy tuzumi, turmushi, ijtimoiy borlig'i belgilab beradi. Ibtidoiy jamoa tuzumidagi ijtimoiy ongda kishilarning qarashlari, oila haqidagi dastlabki bilimlari, badiiy obrazli tasavvurlari umumlashgan, tarzda aks etgan.

Ibtidoiy jamoa tuzumi davridayoq, garchi kishilarning qarashlari umumlashma holida bo'lsada, ularda sa'nat, axloq, dinning ayrim elementlari shakllana boshlaydi. Ijtimoiy ishlab chiqaruvchi kuchlarning taraqqiyoti ijtimoiy mehnat taqsimoti, ayniqsa, aqliy mehnatning jismoniy mehnatdan ajralib chiqishi oqibat natijasida jamiyat ma'naviy hayotining taraqqiyotiga olib keldi, ijtimoiy ong shakllari yuzaga keldi. Demak, umuman olganda, ijtimoiy ong shakllari tarixi ularning ijtimoiy borliq bilan bo'lgan munosabatidan kelib chiqadi. Ijtimoiy borliq ijtimoiy ongga amaliy faoliyat jarayonida yuzaga keladigan moddiy va ma'naviy ehtiyojlar orqali ta'sir qiladi. Bu ehtiyojlar esa o'z navbatida manfaatlarni shakllantiradi. Kishilarning moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini chuqur o'rganish ijtimoiy ong shakllarining paydo bo'lishi va taraqqiyoti sabablarini ochishga yordam beradi.

Jamiyat iqtisodiy bazisi ta'sirida moddiy ehtiyojlar bilan birgalikda ma'naviy ehtiyojlar ham yuzaga keladi.

REFERENCES:

[1] Salimov, B.L. (2023). Negative consequences of science and technology development. International Conference Law, Economics and Tourism sciences in the modern world. 5(1), p. 5-10.

